

T E R M É S Z E T.

Szerkesztői 's kiadja

KUNOSS.

16ik szám.

Tavasztató 25ikén.

1838.

FÖLDHASZNÁLAT.

Mi nagyon szeretünk másokat utánozni, a' hasznosban is néha, az ellenkezőben gyakrabban, nem leend tehát véleményem szerint czéltalan itt egy külföldi példát követésül ajánlanom.

Ha még jól emlékezem, a' „National Magazin“ czimű folyóiratban olvastam, hogy Angliának valamelyik részén egy jókora darab pusztá és sivatag föld használatlanul hevert, melly egy londoni társaság biztos számadására néhány családnak igen csekély díj mellett — noha ezen csekély díj még is aránylatilag nagy nyereség vala, mivel azelőtt semmit sem hozott be — haszonbérbe adatek. A' föld használatáról számot adó társaság olly családoknak osztá ki a' földet, mellyek napszámbul nyomorultan tengődtek, 's kik egy kissé korhelyek is levén silány keresetük nagy részének a' kocsmákban szoktak torkára hágni. A' gondolat jól 's a' próbatevő társaságnak reménységén felül sikerült. Azon kívül, hogy a' soká pusztán hevert sivatag helyén most termékeny föld van, a' társaság azt vette észre, hogy a' haszonbérlok a' kocsmáktul egészen elszoktak. A' német közlő felsohajt, hogy milly sok illy nemű jobbítás történhetnek még Németországban, melly mind a' tulajdonosnak, mind pedig a' szegényebb néposztályiak nagy hasznára lehetne, mondom a' német közlő sohajt föl, ugyan mit csináljon a' magyar közlő? nekem nem felsohajtanom hanem felordítanom kellene.

Magyar honunkban olly sok, olly tömérdek föld hever használatlanul, mellyből a' tulajdonosnak éppen semmi jövedelme sincs vagy csak olly parányi, mi említést sem érdemel, jó lenne próbát tenni. Igaz, hogy itt egészen más körülmények vannak mint Angolhonban, 's hihetőleg nem sikerülne olly jól, mivel a' legtermékenyebb föld is csak rozslu miveltetik, de hiszen a' próba semmibe sem kerülne.

Homokosy uram ó nagyságának p. o. van 580 hold gyönyörű földje, mellyek olly szépen fehérlenek vagy sárgallanak távolrul, mint az érett kalással fődött telkek, azaz a' gyönyörű földnek fölszine egy kisse homokos. Semmi sem terem rajta, csak egy fűszál sem. Homokosy ur juhai csak akkor járnák széleit, midőn meg van fagyva, különben bele sülyednének. Már főlebb mondám, hogy e' telek éppen semmit sem jövedelmez. Sőt nem csak nem jövedelmez, hanem még inkább árt időnkint szélesedvén. Ha én p. o. Homokosy uramnak volnék azon sárgás felületű telket, melly most éppenséggel el van hagyatva, kiadnám olly szegény és egy kissé korhelyecske családoknak. Homokosy ó nagysága semmit sem vesztene, ha az új haszonbérlok nem varázsolnána is a' homokhalomra paradicsomat.

Ha p. o. ó illy egyezés vagy feltétel alatt adná ki az érdeklött telket negyven évre, hogy az első évtizedben semmit még csak egy fillért sem venne tőle, mert hiszen a' nélkül sem kapott volna semmit; a' második évtizedben, azaz a' haszonbérlet idejének tizedik évétől a' huszadikig minden esztendőben egy egy hold földtül fizessen 1 váltó forintot; a' harmadik évtizedben esztendőnkint 2 forintot, a' negyedikben 3 ft. évenként holdjától. Negyven év alatt jövedelmezett volna 1740 forintot, ez persze nem sok; igen de ha

ő nagysága haszonbérbe nem adja, semmit sem hoz vala be, pedig magyar közmondás: jobb valami mint semmi. De tegyük, hogy egész negyven év alatt egy krajczár haszna sem leendne, azon tiszta nyereség még is van belőle, hogy a' homoktér hasznavehető földdé változott át. Ha Homokosy ur akkor akarta volna eladni, midőn még szép sárga homok volt a' telek, talán semmit sem, vagy igen keveset, kapott volna érte, a' negyven év lefolyta után pedig holdja megér legalább is 40 forintot, és így tiszta nyeresége 23200 forint; de minthogy azt föl nem tehetjük, hogy a' főlebb említett haszonbért sem hozná be, tehát azt is ide számláljuk, 's leszen mindössze 24940 ft. Ez a' maga tulajdon haszna lenne. — A' homoktelket 10 család közt osztaná föl; csak alig képzelhetni, hogy negyven év alatt ne háromljkék legalább 3000 ft. egyegy családra ezen másnak okozott haszon — mely magára Homokosy urra mint erény háromlanék vissza — t. i. 30000 ft. a' maga számára növekedett haszonnal együtt tenne 54940 ft. Hát még a' morális haszon, melyet az ipar fölélesztése által okozott annyi családban! Illy sok hasznót okozhatna Homokosy uram minden fáradság nélkül, csak néhány szóval, de úgy látszik hogy ő Homokossága egy kissé röstecke.

St.

A' NYERS FÁT GYORSAN SZÁRÍTÓ, 'S A' SZÁRAZAT SZÚTÓL ÓVÓ SZER.

Boldog az Ország, mellyben az emberek megízlelték a' természet tudományok értékét, 's ezek határtalanságához képest a' haladásban határt nem ismerék; ez a' cél, melly halandónak földi pályáján kitűzetett, 's mellytől függ boldogsága. Mi e' részben, kimélve legyen mondva, még szunyadunk, megeleégzünk az eddig tudottal, ha ezzel kijöhötünk, ha pedig ez elégtelen, utánozzuk a' külföldet, bár ezt is jól tennők; van azonban mindennek oka, eljövend talán a' mi időnk is. —

Angoloknál valamint minden anyagi tudomány, ugy a' chemia is virágzik el annyira hogy nagy kérdés, nem övék e' tekintetben minden földnépek között az elsőség? vegyitenek ök különféle vegyithető, hogy lássák minő vegyitek ered ezekből, és mire fordítható az, ezt minthogy nem kell kimélniök a' költséget, könnyen 's haszon fejében szívesen is teszik; akadnak ök ezután sok hasznos fedezetre, mellyek más szegényebb nemzeteknek is hasznukra vannak. Így sok ideig forgott fen közöttük a' kérdés, mi módon lehetne p. o. a' hajóktul, bútoroktul 's más drága fakészítményektől a' szúnak árthatmas hatását elhárítani, 's javasoltattak is különfélek; 1825ben Humphty Davy a' maró sósavas higanyt — Merc. sublimatus corrosivus — javasolta, hogy t. i. e' szernek pára vízben vagy borszeszben történt olvadékaival a' megóvándó fának felülete több ízben megnedvesítessék; e' higanynak készítménye, mérge s — természeténél fogva nem csak a' jelenlévő szút megöli, de a' fával vegyülve azt mindenkor, mig darabjából tart, megis óvja. — Nem nagy figyelemre méltott javaslata, mig bizonyos Kyan számos próbák által a' dolognak valóságát bebizonyította. Ő t. i. ugyan azon fának darabjait rágó higany olvadékaival itatták a' nem itattakkal egy helyen tartotta, 's Davynak állítását valósulni látta, az elkészített fa ép maradt, holott a' többi porrá emésztetett. Figyelmet gerjesztett tehát e' tárgy annyira, hogy Faraday angol chemicusok legnevezetesebke ezt a' nemzeti természetbuvár gyülekezet előtt értekezés tárgyul választotta vitatván: hogy e' higany olvadék a' megnedvesített fával új vegyitekké változik, melly a' szúnak nem eledele, 's a' higany mérget is kötve tartja, hogy ez embernek vagy másnak többé ne ártson. Ez időtől fogva minden hajó-, ház-, 's más épületi, és butor fa eképen készítetik el, sőt a' növényi

szálakból p. o. kender, 's lenből készült ruha nemük is, a' nélkül hogy ez elkészítés azok jóságát változtatná; nagynek igen nagynek állítják az ebből háramló hasznót.

A' kezelés így történik: egyszerű mosó vagy más váluba a' fen említett olvadéka tétetik a' készítendő fa úgy, hogy az emezte egészen befedje; egy mázsa fának elkészítése mondják 8 ezüst garasba kerül. — Ujabb tapasztalás szerint nem csak a' fának szítói megóvására czélszerű e' bánásmód, hanem a' nyersfának hamari kiszáritására is, mint ez a' Birmigham-londoni vasúton megvalósula, hol a' szükséges fát levágatás után azonnal így kezelték, és három hét alatt egészen megszáradt minden repedés nélkül. Az áztatás csak 24 óráig történék. — E' szép találmány hazánkjainak is ajánlható.

J—cs.

THEATERMESZTÉS CHINÁBAN.

E' lapok olvasói nem igen fogják e' cikkelynek hasznát venni, mivel kevesen vannak köztük, kik a' thealét szörpölni megszokták volna, azon kevesek pedig, kik vele élnek, hihető már más irományokból szerzének magoknak róla ismereteket, mindazáltal közlünk némellyeket azon megjegyzéssel, hogy a' magyarok e' nélkül könnyen el is lehetnek, 's hogy semmi különös jó nincs ezen annyira divatozóvá lett növény nedvében; egyébiránt az izlés különböző.

A' theafa vagy theabokor részint vadon terem, részint pedig kereskedési tekintetből termesztetik. Körülbelül egy ölnyi magasságra nő fel. Még eddig csak két fajt ismerünk; az egyik barna, másik zöld; amannak durva sötétzöld levele van mely pörkölés által megbarnul, emennek pedig sima és világoszöld levele — a' megtörtént pörkölés után is zöld marad. — Ezen növénynek sem virága sem gyümölcse nem használtatik, hanem levele. Ha a' bokrok három évesek, levelei már leszedetnek, hét éves korában pedig az egész bokor vagy fa levágatik, hogy újra kihajtson. Minthogy itt nálunk e' növény nem terem, következésképen alakját nem ismerhetem, nem tudni miért mondja a' közlő, hogy keztyüs kezekkel kell egy levelet a' másik után ovatosan leszakasztani. — Az első szüret martiusban van, midőn a' levelek még gyöngék, 's ebből készül az úgy nevezett császár- vagy virágthea a' chinai udvar számára. A' második szüret aprilisben történik, 's ez a' legjobb tulajdonságu, mely a' kereskedési árut teszi; májusban végre harmadszor szüretelnek, 's ez a' leghítványabb. Azonban a' thea jósága nem csak a' levelek gyöngeségétől vagy vénségétől függ, hanem a' földtől is hol terem, a' miveléstől, 's pörköléstől is. A' pörkölésre nyilvános épületek emeltettek, hol felvigyázás alatt megy a' dolog végbe. Egyegy épületben 15—20 kemence is van réz- vagy vaslemezekkel ellátva, melyekre a' thealevelek tétetnek 's a' mit szüntelen kell forgatni. Midőn már eléggé megperköldött, a' leveleket gyékényen összetekergetik. A' pörkölés többször ismételtetik, míg végre mint már egészen jó, ládába rakatik hogy az ereje el ne menjen. A' karavanthea legjobbnak tartatik a' barna faj közt, mely azon karavanokról neveztetik így, melyek azt Oroszországon által szárazon hozzák Európában; 's ez a' szárazon hozott azért jobb, mivel a' tengeri levegőnek, — mely különben igen ártalmasan hat izére — nincs kitéve. — A' chinaiak úgy isszák a' theat, mint az arabok a' kávé, téj és nádméz nélkül. A' mongolok írósvajjal eszik. Mennyi thea fogy el Európában és egyéb világrészekben, szinte hihetetlennek látszik, csak az angol-keletindiai társaság maga évenként mintegy 30 millió fontot küld a' kantoni kikötőből Európába 's máshová. Milly nagy mennyiség, pedig Panno-

nia igazi magyar fiai kevés fontot költöttek el belőle, hanem van reménységem, megadja isten hogy olly közönségessé lesz mint a' kávé, legalább leszen alkalmunk fölösleges pénzünkön jó móddal tovább adni; mert a' pénznek nem jó egy helyen lenni, tehát csak odább vele.

S—GI.

AZ AMERIKAI BIVALY.

(Kütfő: *National Magazin*.)

A' nálunk gyéren tenyésző közönséges bivaly kétség kívül az amerikai vadon élő bivalyok faja, mellyek különbfele nevek alatt — mint: *bonasus*, *bos americanus*, *Buffalo*, *Bison*, *Büffel*, *Auerochs* — fordulnak elő.

Ezen álat ezelőtt nagy mennyiségben találtatott nyugati Pensylvániában, Kentuckyban, Ohioiban 'stb., de jelenleg csak a' Mississippi folyón tul az indusokkal tanyáz nagyobb számmal. Résztint a' vadászoktul nyugtalanítva, résztint mindig új élelem keresésből szüntelen vándorlásban van egy helyről a' másikra, azonban egyegy csapatban 4—5000 darab is legel. Telen a' havat úgyesen hidorja el hogy fűhez jusson.

Cuvier megvisgálván ez álatot, azt állítá, hogy ugyan az, mellyet — *Aristoteles* *bonasus*nak, *Pausanias* és *Plinius* *bison*nak, *Caesar* *urus*nak neveztek; azon különbséggel még is hogy ennek az első lábai vagy is lapoczkái fölött nagy kidomborodása van, hosszu bozontos szőrrel benöve. Egyéb szőre finom gyapju nemű, melly télen által hosszu, nyáron ellenben rövidebb és simább. — Szine azonban nem olly fekete mint a' nálunkí bivalyoké, hanem barna. — Üzekedési ideje julius, melly idő után külön válva legelnek, 's aprilisben szoknak elleni. Husa igen jó izűnek állítatik, legfőkép nyelve 's azon kidomborodott rész, mellyet bozontos szőre főd — fölötte kapós. Egy jókora bivaly rendszerint 9 mázsát nyom. Bőre leginkább szőrével együtt készítetik ki, mint nálunk a' magyar juhoké, 's a' hidegebb tájakon takarókul használtatik.

Természetinél fogva félénk szokott lenni 's ha ember közelit hozzá, futásnak indul, de ha ingereltetik, feldühülten száll szembe ellenségével. Az indusok nyilakkal lödözik le. Ha mocsároknak szoríthatják, gazdag vadászatot tesznek. Legelés közben széles nyáját képeznek, de tovább vándorolva sűrűen mennek odább. Ha folyóra bukkannak éppen azon rendben uszszák azt át, millyenben a' szárazon odaérnek.

Ha az indusok igen nagy mennyiséget akarnak egyszerre lelőni belőlük, valamely meredek mélységnek terelik, 's onnét ugratják le az egész nyáját, melly következő módon szokott megtörténni.

Egyet, t. i. egy vadászt közülök bivalyhörbe felöltöztetnek, 's olly meredek helyre állítják, hová 's nyáját szorítani szándékoznak. Ez meglevén, minden oldalrul körül fogják a' nyáját, 's oda terelik hová szükséges. A' bivalyáj semmifelé nem látván menekedést egyedül a' mélység felé, tehát arra nyomul; a' kiállított ál-bivaly most az adatott jelre, közönségesen szörnyű láрма szokott a' jel lenni, a' mélység felé iramlik, a' többi bivaly utána ered, de az ál-bivaly már arra készített lyukba vagy valamely szikla mögötti rejték helyre vonja magát. A' nagy zaj 's láрма által felrémult 's üzött bivalyáj neki eredve a' mélyseghöz érvén nem tartoztathatja magát vissza, de ha tartoztathatná is, a' nyomban jövő üldözők elöl csupán a' mélység felé kell mennie, 's az elsőket a' hátulsók nyomván minden irtalom nélkül zuhannak le. Az így elejtett nagy mennyiségű bivalyoknak rendszerint csak nyelvét 's bőrét használhatják, a' többi rész haszonnélkül vesz el. Ha így folytatják, nem sokára ki lesz pusztítva a' rájuk nézve hasznos bivaly faj. S.